

Виши асистент Сања Савић, мр

Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву

ПРАВНА ДРЖАВА ПРЕМА ЗЕМАЉСКОМ УСТАВУ (ШТАТУТУ)

Након што је Аустро-Угарска 1908. године анектирала Босну и Херцеговину, започет је процес њене уставне изградње. Иако је у прогласу поводом анексије цар Фрањо Јосиф обећао босанскохерцеговачком становништву доношење устава, његова израда је текла поприлично споро. Што због генералне незаинтересованости Аустро-Угарске, што због потешкоћа око његовог формулисања, устав је заједно са још пет закона октроисан тек након две године – 17. фебруара 1910. године.

*По уставу, Босна и Херцеговина је и даље остала само засебно управно подручје (*corpus separatum*) под управом заједничког министарства финансија. Гарантујући одређена лична, политичка и економска права, устав је био у складу са оновременим правним тенденцијама. Упркос одређеним демократским елементима, новоуспостављени уставни поредак није омогућио самосталну и неспутану правну изградњу Босне и Херцеговине. Доказ томе била је и ограниченост Сабора у законодавству. Неопходност прибављања претходне сагласности на законске предлоге који потичу од Земаљске владе, као и накнадног одобрења на већ усвојене законе умногоме је успоравала и отежавала његов законодавни рад. Упркос бројним недостацима, Земаљски устав је ипак представљао корак напред у односу на до тада постојећи апсолутистички режим.*

Кључне ријечи: Земаљски устав (Штатут); Босна и Херцеговина; Аустро-Угарска; Грађанска права и слободе; Сабор.

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Криза у којој се током друге половине XIX века нашла турска царевина одразила се и на балканске земље које су биле у њеном саставу. Потребне за реформама у области аграрних односа, као и незадовољство друштвеним и политичким приликама врло често су доводи-

ле до буна и устанака.¹ Са босанскохерцеговачког тла као посебно значајни истичу се устанци који су 1875. године избили најпре у Херцеговини, а потом и у Босни. Видевши у тим устанцима повољну могућност за остваривање својих експанзионистичких циљева, Аустро-Угарска је покренула опсежну дипломатску акцију, што је за крајњи резултат имало окупацију Босне и Херцеговине.

Наиме, у периоду од 13. јуна до 13. јула 1878. године, у Берлину је одржан конгрес великих сила. На осмој седници Конгреса, одржаној 28. јуна, на дневном реду се нашао и Санстефански мировни уговор, тачније његов чл. 14, који се односио на Босну и Херцеговину. Том приликом, све велике силе, изузев османских представника, подржале су британски предлог да се Аустро-Угарској повери мандат да управља Босном и Херцеговином.² Тек након притиска извршеног од стране Њемачке и Енглеске, османски представници су 4. јула прочитали изјаву своје владе у погледу статуса Босне и Херцеговине.³ Одлука о окупацији формулисана је у члану 25 Берлинског уговора.⁴ Приликом потписивања уговора, на инсистирање турских представника, Аустро-Угарска је пристала да дâ писмену изјаву о привремености окупације, чиме се желела очувати неповредивост султанових суверених права у односу на окупиране покрајине.⁵

Како је Берлинским уговором предвиђено да ће се Монархија и Порта споразумети око појединости везаних за окупацију и управљање Босном и Херцеговином, 21. априла 1879. године потписана је и

¹ „Трећина и десетина, а уз то и неједнакост пред законом били су најјаче чињенице и потпалјивачи ове буне; то је народ дигло на оружје и у крв натјерало.“ – В. Пелагић, *Историја Босанско-ерцеговачке буне*, Будимпешта 1880, 47.

² Г. Јакшић, *Босна и Херцеговина на Берлинском конгресу*, Београд 1955, 53; В. Поровић, *Илустрована историја Срба (шести део)*, Крагујевац 2011, 18.

³ „(...) Царска турска влада узела је у озбиљно разматрање мишљење конгреса о погодним средствима за повраћај мира у Босни и Херцеговини. Она у то ставља потпуно поверење и задржава себи право да се непосредно и претходно споразуме у том погледу са бечком владом.“ – Г. Јакшић, 57.

⁴ „Провинције Босну и Херцеговину окупираће Аустро-Угарска, која ће њима управљати. Пошто влада Аустро-Угарске не жели да преузме управу у Новопазарском санџаку, који се налази између Србије и Црне Горе у правцу југоистока до Митровице, у њему ће остати отоманска управа; ипак, да би се обезбедило одржавање новог политичког стања, као и слобода и безбедност саобраћаја, Аустро-Угарској се оставља право да ту држи гарнизоне и да има војне и трговачке путеве на читавом простору овог дела старог вилајета Босне. У том смислу Аустро-Угарска и Турска ће се споразумети о појединостима.“ – Чл. 25 Берлинског уговора погледати у: Л. Вркатаћ, *Појам и биће српске нације*, Нови Сад 2004, 412.

⁵ Садржај наведене писмене изјаве, која је у почетку представљала тајну, објавио је француски министар спољних послова Габријел Аното у октобру 1908. године. – М. Имамовић, *Правни положај и унутрашњо-политички развитак БиХ од 1878. до 1914.* Сарајево 2007, 13.

тзв. Цариградска конвенција. Свакако, најзначајније питање за турску власт уређено овом конвенцијом било је оно које се тичало неповредивости султанових суверених права.⁶

Тридесет година након окупације, Аустро-Угарска је прекршила оба међународна уговора тако што је извршила анексију окупираних покрајина. Прокламацију о анексији Босне и Херцеговине цар Фрањо Јосиф је потписао у Будимпешти 5. октобра 1908. године, а два дана након тога прокламација је објављена и у Сарајеву.⁷

2. ДОНОШЕЊЕ И САДРЖИНА ЗЕМАЉСКОГ УСТАВА (ШТАТУТА)

До истицања званичног захтева за издавање устава долази непосредно пред анексију 7. септембра 1908. године, када су се представници Српске и Муслиманске народне организације, Глигорије Јефтанивић и Алибег Фирдус састали са аустроугарским министром финансија Иштваном Буријаном (*István Burián*). Њихов захтев за доношењем устава био је пропраћен и инсистирањем да до тога дође без промене државноправног положаја Босне и Херцеговине. Како би припремио терен за предстојећу анексију, на којој се већ увелико радило међу званичним круговима Монархије, Буријан је дао сва неопходна дипломатска обећања, истичући да ће се „приликом израде устава во-

⁶ О питању државноправног положаја и титулару суверене власти у Босни и Херцеговини након њене окупације, вид. Г. Гершић, *Поглед на међународни и државноправни положај Босне и Херцеговине и острва Кипра према научним оценама представника данашње међународно-правне теорије*, Београд 1893.

⁷ „Дошло је вријеме да становницима обију земаља укажемо нов доказ наше вјере у њихову политичку зрелост. Да би Босну и Херцеговину дигли на виши степен политичког живота, одлучили смо се подијелити објема земљама конституционалне уставне – које ће одговарати њиховим приликама и заједничким интересима – и створити на тај начин законску подлогу за представништво њихових жеља и користи. Нека се слуша и ваша ријеч, када се унапријед изодлучује о стварима ваше домовине, која ће као и до сада имати своју засебну управу. Но, први је неопходни услов за увођење ове земаљске уставности: опредјељење јасна и несумњива правног положаја обију земаља. С тог разлога, а и држећи на памети оне везе које су у старијим временима постојале између наших предака на угарском пријестолу и овијех земаља, протежемо ми право наше суверености на Босну и Херцеговину и хоћемо, да се и на ове земље примењује ред наслједства, који вреди за нашу кућу. Тако ће становници обију земаља постати учесници у свијем онијем доброчинствима, што их може пружити трајно учвршћење њихове досадашње везе. Нови ће поредак бити јемство, да ће култура и благостање у Вашој домовини наћи сигурно огњиште. Босанци и Херцеговци, међу многијем бригама, које наш пријесто окружују, неће унапријед бити пошљедња она за Ваше материјално и духовно добро. Ваша мисао једнакога права свију пред законом; једнака заштита свију вјероисповијести, језика и националне својствености – сва ова добра уживаћете у пуној мјери.“ – *Сарајевски лист* бр. 120, 7. октобар 1908. године

дити рачуна о интересима целине и свих становника, као и да ће се даљим изграђивањем уредаба у Босни и Херцеговини осигурати грађанска права која уживају и остали народи Монархије“.⁸ Осим тога, нагласио је и да се устав неће доносити путем октроја, те да ће представници Босне и Херцеговине у народном представништву имати прилику да говоре о својим потребама.⁹

Месец дана након разговора о увођењу уставности, Аустро-Угарска је извршила анексију Босне и Херцеговине. У прокламацији коју је издао тим поводом, цар Фрањо Јосиф је истакао да увођење „конституционалних установа“ нужно подразумева и промену државно-правног статуса, чиме је уједно и оправдао сам чин анексије. Осим тога, обећање да ће Босна и Херцеговина бити уздигнута као уставно уређена покрајина требало је да остави и повољан утисак на међународну јавност и тако бар делимично ублажи негативне последице настале због једностраног кршења међународног уговора.

Иако је рад на уставу текао поприлично споро, то никако није значило да Монархија није била заинтересована за његову садржину. Напротив! Упркос индиферентном односу Беча и Пеште према питању доношења устава за Босну и Херцеговину, сви су се слагали у једном, а то је да устав у својој коначници треба да одговара интересима Монархије.¹⁰ У току израде устава, а с циљем смиривања анексионе кризе, аустроугарске власти су у фебруару 1909. године спровеле и тзв. анкету, чији је циљ био упознати одабране званице са нацртом будућег устава.

Скоро две године након анексије и датог обећања, цар Фрањо Јосиф је 17. фебруара 1910. године у Бечу „одобрио уставне законске предлоге за Босну и Херцеговину“.¹¹ Поред Земаљског устава (Штатута), како је гласио званичан назив тог акта, том приликом је санкци-

⁸ Х. Капицић, „Припремање уставног периода у Босни и Херцеговини (1908-1910)“, *Босна и Херцеговина под Аустроугарском управом (чланци и расправе)*, Сарајево 1968, 45–99.

⁹ *Ibid.*, 122–123.

¹⁰ Ђ. Микић, „Босански устав – 'Штатут' из 1910“, *Зборник за историју Босне и Херцеговине*, Београд 2012, 307.

¹¹ Иако је Буријан још 1908. године непосредно пред анексију Босне и Херцеговине истицао да устав неће бити донет путем октроја, Земаљски устав је ипак октронсан. Наиме, како се не би прејудиицирало питање припадности Босне и Херцеговине једној или другој држави чланици Монархије, споразумно је донета одлука да се уставне одредбе не одобравају путем њихових законодавних власти, тј. путем аустријског и угарског парламента, него да ступе на снагу владаревом одлуком. – Ц. Јузбашић, „Извјештај *Hermann von Sautera* о односима Босне и Херцеговине и Монархије у свјетлу аустроугарских економских супротности“, *Политика и привреда у Босни и Херцеговини под Аустроугарском управом*, књига СХVI, Сарајево 2002, 106.

описано и неколико закона: Изборни ред, Саборски пословни ред, Закон о друштвима за БиХ, Закон о сакупљању за БиХ и Закон о котарским вијећима.¹² Самим тим, новоуспостављени уставни поредак у Босни и Херцеговини био је регулисан са шест правних аката који су представљали једну целину.¹³

Свечана прокламација устава и органских закона који су дати заједно с њим извршена је 20. фебруара 1910. године у целој Босни и Херцеговини. Проглашење у дворани Земаљске владе у Сарајеву извршио је земаљски поглавар Маријан Варешанин.¹⁴

Земаљски устав (штатут) састоји се од преамбуле и нормативног дела. У преамбули је наведено ко је доносилац устава, који су разлози за његово доношење (при чему се доносилац позива на садржину прокламације о анексији), циљеви који се том приликом желе постићи, начела на којима ће уставни поредак бити заснован, као и називи органских закона који су заједно са уставом требало да представљају јединствену целину. Нормативни део носи назив „Земаљски устав (Штатут) за Босну и Херцеговину“. Његова садржина је систематизирана у три дела, од који је први посвећен грађанским правима, а преостала два Сабору.

3. САБОР

Највећу новину у политичком животу Босне и Херцеговине након доношења Земаљског устава представљао је Сабор, који се по правилу састајао на „превишњи позив“ једном годишње у Сарајеву.¹⁵ На почетку сваког годишњег заседања аустроугарски монарх је из реда посланика именовано једног председника и двојицу потпредседника чији је задатак био да управљају радом Сабора. Именовање је вршено на тај начин да у председништву буду равноправно заступљене свака од три главне конфесије, при чему су се њихови представници код

¹² *Гласник закона и наредба за БиХ*, II/1910, 21–70.

¹³ У вези са Земаљским уставом и поменути органским законима, у једном ондашњем листу објављен је занимљив чланак: „И ови закони одишу оним истим апсолутистичким духом као и Земаљски штатут. Читајући све ове законе човјек се чуди, како је могао састављач овог дјела, да сабере све те застарјеле апсолутистичке установе и да их некако заодије у 'уставну' форму; све нам се при томе чини, да се тај састављач бавио доселе сакупљањем уставно-апсолутистичких антиквитета, па да је наш земаљски штатут неуспјела његова збирка тих антиквитета. Ну овакове збирке спадају у музеје, а не дају се народима, око којих сви сусједи већ од давна уживају уставне благодати.“ – *Муслиманска слога* бр. 7, 25. фебруар 1910. године.

¹⁴ *Вечерњи сарајевски лист* бр. 44, 22. фебруар 1910. године; Ц. Чаушевић, *Правно политички развитак Босне и Херцеговине (документи са коментарима)*, Сарајево 2005, 245.

¹⁵ Земаљски устав – ЗУ, § 26.

сваког наредног именованја смењивали у погледу функција које су обављали.¹⁶ Пре ступања на дужност, председник и потпредседници су били дужни да положе заклетву.

Сабор се састојао од 72 изабрана и 20 вирилних посланика.¹⁷ Избор саборских посланика вршен је по посебном конфесионално-куријалном систему. Наиме, према законским одредбама, постојале су три курије, с тим што се прва курија састојала од два изборна разреда. У оквиру тих курија гласало се по конфесијама у посебним и међусобно одвојеним изборним телима.¹⁸ Од укупно 72 посланика, у првој курији је бирано њих 18, у другој 20, а у трећој 34.¹⁹

Право да бирају у првом изборном разреду прве курије имали су муслимански земљопоседници који су плаћали најмање 140 К земљарине. С обзиром на то да је од укупно 457 лица која су плаћала тај износ земљарине њих 396 било муслимани, може се слободно рећи да је први изборни разред прве курије представљао чисто муслиманско изборно тело. Земљопоседници друге вероисповести који су плаћали исти износ земљарине имали су могућност да бирају да ли ће своје право остваривати у првом или у другом изборном разреду. Осим њих, у другом изборном разреду прве курије право да бирају имали су грађани који су плаћали порез у износу од 500 К, високообразована лица, свештеници, чиновници и официри (у мирнодопским условима). Другу курију су чинили становници градова који су имали право да бирају, а нису припадали првој курији. И на крају, у трећу курију

¹⁶ ЗУ, § 23.

¹⁷ Према § 22, вирилни посланици су били:

1. Реис-ел-улема, вакуфско-меарифски директор, сарајевски и мостарски муфтија и најстарији муфтија по именованју;

2. Четири српско-православна митрополита и потпредседник великог управног и просветног савета Српске православне цркве;

3. Римско-католички надбискуп и два римско-католичка дијецезанска бискупа, као и оба редодржавника фрањевачког реда;

4. Сефардијски надрабин сарајевски;

5. Председник Врховног суда;

6. Председник Адвокатске коморе у Сарајеву;

7. Начелник главног земаљског града Сарајева;

8. Председник Трговачке и обртничке коморе у Сарајеву.

¹⁸ Идеја о изборном систему који подразумева куријалну поделу и конфесионална изборна тела преузета је из Устава за Моравску (тзв. Моравска нагодба). – Џ. Јузабашић, „Земаљски устав – састав и дјелокруг Сабора“, *Национално-политички односи у босанскохерцеговачком Сабору и језичко питање (1910–1914)*, књига LXXIII, Сарајево 1999, 40.

¹⁹ Изборни ред (ИР), § 5.

су била сврстана сва она лица која су живела на селу, а нису бирала у првој курији.²⁰

Приликом остваривања свог права, бирачи нису били ограничени у погледу припадности одређеној конфесији или курији, те су тако могли да гласају и за лица друге вероисповести, односно припадника друге курије. Оним бирачима који нису припадали ни једној од три главне конфесије дата је могућност да своје право врше у једном од верских изборних тела у месту свог пребивалишта, у зависности од тога којој курији су припадали.²¹

Начин на који је Сабор као орган власти требало да ради, прописан је Законом о саборском пословном реду. Сабор се, према Уставу, састајао једном годишње у Сарајеву. При томе, одлуку о одржавању саборских седница доносио је председник Сабора, о чему су посланици морали бити благовремено обавештени.

Сабор је имао кворум за рад уколико је била присутна половина његових чланова, при чему се за доношење одлука тражила апсолутна већина гласова присутних. Изузетак су представљали предмети који су се односили на верска питања. У том случају, тражило се присуство четири петине посланика, док је за доношење одлука била потребна двотрећинска већина.²²

Сваки посланик је имао право да за свој рад у сабору прима дневницу у износу од 15 К и тог права се није могао одрећи. Исплата дневнице је обустављана у случајевима када посланик неоправдано одсуствује са седнице или се налази на допусту који није додељен због болести.²³ Осим права, саборски посланици су имали и одређене дужности. Тако су већ приликом првог појављивања у Сабору били дужни да положе заклетву којом су се аустроугарском монарху обавезивали на верност и послушност, као и да ће савесно обављати своју дужност. Осим полагања заклетве, посланици су били дужни да председнику Сабора предају своје изборне сертификате. Посланици су такође били дужни и да редовно присуствују седницама Сабора. Од те обавезе су били изузети само у случају болести, или уколико су добили одобрење да изостану (тзв. допуст). Осим посланика, право да учествују у раду Сабора имали су и земаљски поглавар, помоћник за грађанске послове (цивилни адлатус), начелници одељења, као и одређени званичници земаљске управе.

²⁰ ИР, § 6–8.

²¹ ИР, § 11–12.

²² ЗУ, § 36.

²³ Саборски пословни ред – СПР, § 13.

Седнице Сабора су по правилу биле јавне. До потпуног или делимичног искључења јавности из саборског заседања могло је доћи по одлуци председника Сабора, или уколико то захтева Земаљска влада, односно најмање двадесет посланика.²⁴

На почетку саборског рада формиран су и одговарајући одбори. Сваки посланик је имао обавезу да се прихвати чланства у најмање два одбора, осим уколико га председник Сабора због оправданих разлога не ослободи те дужности.

Све до доношења Земаљског устава, право да законодавним путем уређује унутрашње односе у Босни и Херцеговини имао је искључиво аустроугарски монарх као носилац фактичког суверенитета. Увођењем Сабора у политички живот Босне и Херцеговине долази и до извесних промена у погледу вршења законодавне власти. Наиме, прелазећи на ово новоформирано тело, босанскохерцеговачко законодавство престаје да буде искључиво право аустроугарског монарха, чиме се на неки начин ограничава његов до тада постојећи апсолутизам. Међутим, законодавна власт коју је Сабор стекао Земаљским уставом била је двоструко ограничена.

Први вид саборске ограничености тицао се послова у погледу којих је могао да доноси законе, при чему се његова надлежност односила искључиво на босанскохерцеговачке послове. Сви они послови који се нису тицали само Босне и Херцеговине, него и једне или обе државе монархије били су изузети из могућности његовог одлучивања. У вези с тим, у § 41 Устава таксативно су наведена питања о којима Сабор није могао одлучивати.²⁵ Осим ове негативно дефинисане

²⁴ СПР, § 32.

²⁵ „Напосе не може босанско-херцеговачки сабор да закључује: 1) О пословима, који су на основи закона од 21. децембра 1867, држ. зак. I бр. 146, уг. зак. чл. XII: 1867. заједнички краљевинама и земљама заступаним у царевинском вијећу и земљама свете угарске круне, као и о пословима, те се између обију држава монархије утаничују заједничким споразумом у смислу споменутих закона; надаље о законодавству, које се тиче војне дужности, дозвољавање новака и установљавања новачког континента, затим о одредбама о становима и издржавању оружане силе и о свим осталим пословима, који се тичу оружане силе. 2) О свим пословима, који се уређују у уговору углављеном између краљевина и земаља заступаних у царевинском вијећу и земаља свете угарске круне на основи закона од 21. децембра 1867, држ. зак. I бр. 146, уг. зак. чл. XII: 1867. о уређењу међусобних трговачких прометних свеза (закон од 30. децембра 1907, држ. зак. I бр. 278, уг. зак. чл. XII: 1908.) или који ће у будуће у уговорима те врсте уредити. 3) О свим пословима, који су били уређени законом од 20. децембра 1879, држ. зак. I бр. 136, уг. зак. чл. LI: 1879. о оснивању заједничког царинског савеза са Босном и Херцеговином. 4) О свим пословима, који могу бити и у Босни и Херцеговини уређени по закону од 22. фебруара 1880, држ. зак. I бр. 18, уг. зак. чл. VI: 1880, само на основи закона сложено постављених у обим државама монархије или на начин прописан у § 3, раставку 2. поменутог закона.“

саборске надлежности, у Земаљском уставу су побројана и питања о којима је Сабор уз ограничења предвиђена овим параграфом могао да одлучује: буџет (уз одређене изузетке), кривично правосуђе, грађанско право, трговачко и менично право, штампа, здравство, аграрни односи, градња железница, итд.²⁶ Она питања која нису била у надлежности Сабора, а ни аустријског, односно угарског парламента остала су и даље под непосредном ингеренцијом монарха. Дакле, упркос томе што је уставом добио законодавну надлежност, Сабор није могао да је врши у пуном обиму, него је своју делатност морао да ограничи на уставом предвиђене оквире.

Други вид ограничености Сабора тицао се самог поступка доношења закона. Наиме, према § 37 Земаљског устава, било је предвиђено да сваки законски предлог који потиче од Земаљске владе мора добити сагласност влада обе државе монархије пре него што буде предат на разматрање Сабору. За разлику од владиних законских предлога, овако компликована процедура није примењивана у случајевима када су законски предлози долазили од неког другог овлашћеног подносиоца. Иако на први поглед делује да су посланици на тај начин могли усвојити закон који би био више у домаћем, а мање у аустроугарском интересу, у пракси је ситуација била потпуно другачија. Наиме, параграфом 38 било је предвиђено да законима које усвоји Сабор треба потврда односно санкција монарха. Последица ове одредбе била је та да ниједан предлог закона који су поднели посланици и који је био усвојен у Сабору није добио санкцију владара.²⁷

Иако је Босна и Херцеговина након доношења Земаљског устава добила ограничену законодавну власт, егзекутива је и даље остала у рукама Земаљске владе, која је као орган била потчињена заједничком министру финансија. Питање односа Сабора и Земаљске владе начелно је регулисано § 31 Земаљског устава: „У извршној власти немају дијела ни сабор ни поједини саборски посланици, па се с тога сабор или поједини саборски посланици не могу ни лично уплетати у званични рад владиних области или појединих званичних лица нити могу уопће непосредно утјецати на рад или одредбе поменутих власти и лица“. Дакле, прокламовањем принципа поделе власти Сабору је било изричито забрањено да се меша у рад владе и њених званичника.

Осим Сабора, уставом је у босанскохерцеговачки политички живот уведен и Земаљски савет. До његовог увођења дошло је на иници-

²⁶ ЗУ, § 42.

²⁷ Управо из тог разлога, посланици су настојали да се у договору са заједничким министарством финансија и Земаљском владом они предлози које подноси влада мењају и допуњавају ради постизања одређених уступака. – Ц. Јузбашић, (1999), 52.

јативу министра Буријана. Наиме, по његовом мишљењу, Савет је требало да представља неку врсту компензације грађанима Босне и Херцеговине за ограничену надлежност Сабора и чињеницу да нису имали право да учествују у раду делегација. Земаљски савет је имао девет чланова, изабраних од стране Сабора. Чланови су бирани на начин да све конфесије буду заступљене сразмерно броју становника. Улога Савета била је да даје одговоре Земаљској влади на сва она питања која се тичу јавних послова у којима учествује Босна и Херцеговина, као и да преко заједничког министарства одржава контакт са владама држава чланица. Међутим, упркос помпезно представљеној надлежности, Земаљски савет у пракси није имао никаквог значаја.

4. ГРАЂАНСКА ПРАВА

У деветнаест параграфа првог дела Устава, који носи назив „Општа грађанска права“, загарантована су основна лична и политичка права. Осим тога, Уставом су заштићена и она права која се у науци означавају као економска. Начин на који ће бити остваривана заштита наведених права није био регулисан уставом.

Након вишегодишње апсолутистичке владавине, уставне одребе о грађанским правима и слободама су биле и више него добродошле босанскохерцеговачком становништву. Гарантујући слободу кретања, право својине, тајности писма, неповредивости стана, слободу вероисповести, удруживања и збора, Земаљски устав је пратио оновремене правне тенденције.

Уживање поменутих права и слобода која су гарантована земаљским припадницима, Земаљска влада је могла ограничити или потпуно обуставити у случају рата, немира или велеиздајничких активности (§ 20). Та одлука Земаљске владе могла се односити на целу земљу или само на поједина подручја.

5. ЗАКЉУЧАК

Током друге половине XIX века, Босна и Херцеговина је прошла кроз бројна турбулентна збивања. Нашавши се у интересној сфери Аустро-Угарске Монархије, она је првобитно била окупирана, а потом и анектирана. Знајући да анексијом крши одредбе Берлинског уговора, Монархија је тај чин покушала оправдати потребом завођења уставности у овим покрајинама. Иако обећан приликом анексије, устав за Босну и Херцеговину је донет тек две године након тога – 17. фебруара 1910. године. Заједно са Уставом, санкционисано је и пет органских закона: Изборни ред, Саборски пословни ред, Закон о друштвима за БиХ, Закон о сакупљању за БиХ и Закон о котарским вије-

ћима. Самим тим, новоуспостављени уставни поредак у Босни и Херцеговини био је регулисан са шест правних аката.

Земаљски устав за Босну и Херцеговину састојао се од преамбуле и нормативног дела. У оквиру нормативног дела, садржина је систематизована у три засебна дела, од којих је први посвећен грађанским правима, а преостала два Сабору.

Сабор су чиниле две врсте посланика: посланици изабрани од стране народа и посланици по положају. Избор посланика вршен је по компликованом конфесионално-куријалном систему.

Ограничавањем надлежност Сабора на тачно предвиђене послове, искључена је било каква могућност његовог мешања у оно што се тичало Аустрије или Угарске, односно Монархије као целине. Осим тога, Сабор није могао ни да доводи у питање свој колонијални однос према Аустро-Угарској. С друге стране, ни она питања која су била у надлежности Сабора нису се могла решавати без знања аустроугарских власти. Осим Сабора, Уставом је уведена и Земаљски савет и регулисано питање локалне самоуправе.

Упркос бројним недостацима, Земаљски устав је ипак представљао корак напред у односу на до тада постојећи аустроугарски апсолутистички режим.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. *Балкански уговорни односи 1876-1996, I том (1876–1918)*, Службени лист СРЈ, СЈУ Међународна политика, Београд 1998;
2. Вркатић, Лазар, *Појам и биће српске нације*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Нови Сад 2004;
3. Геришић, Глигорије, *Поглед на међународни и државноправни положај Босне и Херцеговине и острва Кипра према научним оценама представника данашње међународно-правне теорије*, Глас СКА, Београд 1893;
4. Имамовић, Мустафа, *Правни положај и унутрашња политички развој БиХ од 1878. до 1914*, Магистрат и Правни факултет Универзитета у Сарајеву, Сарајево 2007;
5. Јакшић, Гргур, *Босна и Херцеговина на Берлинском конгресу*, књига ССХХVIII, САН, Научна књига, Београд 1955;

6. Јузбашевић, Џевад, „Извјештај *Hermann von Sautera* о односима Босне и Херцеговине и Монархије у свјетлу аустроугарских економских супротности“, *Политика и привреда у Босни и Херцеговини под Аустроугарском управом*, књига СХVI, Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине, Сарајево 2002;
7. Јузбашевић, Џевад, „Земаљски устав – састав и дјелокруг Сабора“, *Национално-политички односи у босанскохерцеговачком Сабору и језичко питање (1910–1914)*, књига LXXIII, Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине, Сарајево 1999;
8. Капићић, Хамдија, „Припремање уставног периода у Босни и Херцеговини (1908–1910)“, *Босна и Херцеговина под Аустроугарском управом (чланци и расправе)*, Свјетлост, Сарајево 1968;
9. Микић, Ђорђе, „Босански устав – 'Штатут' из 1910“, *Зборник за историју Босне и Херцеговине*, Београд 2012;
10. Ђоровић, Владимир, *Илустрована историја Срба (шести део)*, Империа књига, Крагујевац 2011;
11. Чаушевић, Џенана, *Правно политички развитак Босне и Херцеговине (документи са коментарима)*, Магистрат, Сарајево 2005.

Правни прописи

1. Земаљски устав за Босну и Херцеговину (Штатут), *Гласник закона и наредба за БиХ, II/1910*;
2. Изборни ред, *Гласник закона и наредба за БиХ, II/1910*;
3. Саборски пословни ред, *Гласник закона и наредба за БиХ, II/1910*;
4. Закон о котарским вијећима, *Гласник закона и наредба за БиХ, II/1910*.

Остали извори

1. *Сарајевски лист*, бр. 120, 7. октобар 1908. године;
2. *Муслиманска слога*, бр. 7, 25. фебруар 1910. године;
3. *Вечерњи сарајевски лист*, бр. 44, 22. фебруар 1910. године.

Senior Assistant Sanja Savić, LL.M.

Faculty of Law, University of East Sarajevo

RULE OF LAW IN THE PROVINCIAL CONSTITUTION (STATUTE) FOR BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

During the second half of the nineteenth century Bosnia and Herzegovina went through many turbulent events. Finding itself in the sphere of interest of the Austro-Hungarian Monarchy it was originally occupied and then annexed by this power. Knowing that the annexation violated the provisions of the Berlin Treaty, Monarchy tried to justify this act with the need for enacting constitution for these provinces. Although it was promised during the annexation, two years passed before the Constitution of Bosnia and Herzegovina was actually adopted– in February 17, 1910. Together with the Constitution five organic laws were enacted: Electoral Law, Law on Parliamentary Procedure, Law on Associations, Law on Rallying and Law on Chambers of Districts. Therefore, the newly established constitutional order of Bosnia and Herzegovina was regulated by six legal acts.

The Provincial Constitution of Bosnia and Herzegovina consists of a preamble and normative part. Within the normative part the contents are classified into three distinct parts, the first devoted to civil rights and the other two to the Parliament.

Parliament consisted of two types of members: Members of Parliament elected by the people and members nominated according to their function or social position. Selection of members was carried out by complicated confessional-curial system.

Jurisdiction of the Parliament was strongly limited for it could not interfere in issues which are of concern of Austria, Hungary or the whole of Monarchy. At the same time, the Parliament could not question colonial status of Bosnia and Herzegovina. On the other hand, issues within the jurisdiction of the Parliament could not be solved without consent of the authorities of Monarchy.

Despite numerous shortcomings, the Provincial Constitution was a step forward in comparison to previously existing Austro-Hungarian absolutist regime.

Key words: *Provincial constitution (Statute); Bosnia and Herzegovina; Austria-Hungary; Civil rights and freedoms; Parliament.*